

Explanation of Defense Architecture and Its Roots in Islamic Principles and the Holy Quran

ARTICLE INFO

Article Type

Descriptive Study

Authors

Eslami F.*¹ MSc

How to cite this article

Eslami F. Explanation of Defense Architecture and Its Roots in Islamic Principles and the Holy Quran. Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning. 2021;10(4):265-275.

ABSTRACT

Aims Nowadays more than ever, the vocabulary of “defense architecture” is going to be a popular term in academic and professional era. It is the “passive defense” terminology which is going to be an acquainted phenomenon in academic atmosphere. This manuscript is going to explain the general framework of defense architecture through its roots in the “Islamic principles”, the “Shiite acclaimed jurisprudents” and the holy “Quran”.

Instruments & Methods The emancipatory paradigm is selected to fulfill the research besides logical argumentation research strategy, descriptive research method, comparative research technics, and interpretive tactics to understand deep meaning of the holy Quran.

Findings The results show that “defense architecture” and “passive defense” enjoy a deep root in the “Islamic principles”, the “Shiite acclaimed jurisprudents” and the holy “Quran”.

Conclusion The results might be concluded in a leading phenomenon that might be summarized in the scientific term of “defense architecture” under the umbrella of “passive defense”. The Islamic principles, the Shiite acclaimed jurisprudents and the holy Quran emphasize on a conceptual framework to understand defense architecture. The most outcomes might be summarized in: 1- Interaction of “Islamic architecture” and defense architecture, 2- The committed architects have to fulfill their obligations and respect defense architecture and passive defense guidelines, 3- Respect architecture mission to prepare a secure and healthy shelter for mankind, 4- The necessity of holistic perspective and multi-objective approach.

Keywords Defense Architecture; Passive Defense; Shiite Acclaimed Jurisprudents; The Holy-Quran

CITATION LINKS

[1] Islamic Art, Challenges with New Horizons ... [2] Wisdom of Islamic architecture: Recognition ... [3] Luster tiles Altar, Imam Reza's shrine architecture ... [4] The significance of natural components ... [5] The creation of an architectural work ... [6] The role of the La'Zarar in the formation ... [7] Socialization of Iranian house courtyard ... [8] Data mining and content analysis ... [9] Education of architectural ... [10] The theories and methods of teaching ... [11] Evaluation of the Way physical components ... [12] Generating synthetic space allocation ... [13] Contemporization of Tehran traditional ... [14] Parametric algorithms for unity ... [15] Dilemma of green and pseudo green ... [16] Natural ventilation performance of ancient ... [17] Impacts of high-rise buildings form on ... [18] Explaining the priority of place to behavior ... [19] High-performance architecture: Search ... [20] Discourse of high-performance architecture ... [21] Studying the Principles and rules governing ... [22] Endogenous versus Conventional approach ... [23] The prioritization of local public buildings ... [24] Definition of new model of urban design qualities ... [25] Vibration control of high-rise buildings with ... [26] The development and analysis of claim package ... [27] An analysis of relationship between 'method' ... [28] Recognition of the architecture of Yazd in ... [29] Analyzing environmental justice in Islamic utopian ... [30] Islamic review of rapoport's environmental ... [31] Dilemma of prosperity and technology in ... [32] Testing the application of “justified plan ... [33] Acoustic configurations technology in future ... [34] Application of polymer matrix composites ... [35] Controlling environmental impact of building through ... [36] Land use planning considering sustainable ...

¹Department of Passive Defense, Faculty of Passive Defense, Imam Hossein University, Tehran, Iran

*Correspondence

Address: Department of Passive Defense, Faculty of Passive Defense, Imam Hossein University, Tehran, Iran. Postal Code: 1698715461.
Phone: +98 (21) 77105076
Fax: +98 (21) 77105076
eslami.fayaz@gmail.com

Article History

Received: April 18, 2020

Accepted: May 09, 2020

ePublished: October 21, 2020

تبیین معماری دفاعی و ریشه‌های آن در نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید

فیاض اسلامی* PhD

گروه پدافند غیرعامل، دانشکده مستقل پدافند غیرعامل، دانشگاه امام حسین^(ع)، تهران، ایران

چکیده

اهداف: "معماری دفاعی" مفهوم جدیدی در دانش معماری به شمار می‌آید. کلیدواژه نوینی که ابعاد و ریشه‌های نظری آن مشخص نیست. نیاز روزافزون کشورها به رعایت اصول و مبانی "پدافند غیرعامل" در فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری، ضرورت توجه هر چه بیشتر به چیستی، چرایی، چگونگی و ابعاد معماری دفاعی را بیشتر نمایان می‌سازد. مطالعه حاضر می‌کوشد تا با بررسی نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید، نسبت به تبیین مفهوم معماری دفاعی اقدام نماید.

ابزار و روش‌ها: پژوهش حاضر براساس پارادایم آزادپژوهی، راهبرد استدلال منطقی، روش توصیفی، تکنیک مقایسه مفهومی و تاکتیک‌های تفسیری و تاویلی، به تحلیل مفاهیم عمیق قرآن مجید می‌پردازد.

یافته‌ها: نتایج بیان‌کننده آن است که معماری دفاعی ریشه‌ای عمیق و سترگ در فقه ممتاز شیعه و نگاه علمای بزرگ شیعه به نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید دارد. موضوعی که نه تنها بر اهمیت آن تاکید می‌ورزد، یک "معمار متعهد" را وادار می‌سازد تا براساس بایسته‌های پدافند غیرعامل و چارچوب‌های معماری دفاعی، به هدایت فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری بپردازد.

نتیجه‌گیری: دستاورد گویای آن است که ریشه‌های معماری دفاعی در نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید را می‌توان در قالب‌های مطرح‌شده مورد بازشناسی و تحلیل قرار داد: معماری دفاعی یک معماری دینی و آیینی؛ رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل بخشی از وظایف ذاتی معمار متعهد؛ رسالت معماری به‌عنوان فضای امن برای مخاطب، ضرورت رویکرد کل‌نگر و نگاه همه‌جانبه

کلیدواژه‌ها: معماری دفاعی، پدافند غیرعامل، نصوص دینی، قرآن مجید

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۲۰

*نویسنده مسئول: eslami.fayaz@gmail.com

مقدمه

تبیین ویژگی‌ها و ابعاد "معماری دفاعی" و ریشه‌های آن در "نصوص دینی" و "هندسه معرفتی قرآن مجید" یکی از گام‌های اساسی در تحقق یک معماری مناسب برای جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید. تحلیل معماری دفاعی و رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل، راهی برای درک عمیق‌تر معماری اسلامی ایرانی و ریشه‌های نظری و عملی آن است. براساس مبانی نظری پژوهش، معماری اسلامی در حقیقت یک نوع معماری است که از بطن مفاهیم اسلامی بیرون کشیده می‌شود. براساس چارچوب مفهومی پژوهش، برای کسب معرفت و شناخت معماری اصیل اسلامی راهی جز رجوع به قرآن کریم و سیره و حدیث پیامبر اکرم^(ص) و ائمه معصومین^(ع) نیست. نگاه تحلیلی به مفاهیم اصل در هنر

اسلامی و بازخوانی حکمت معماری اسلامی نشان‌دهنده آن است که معماری اسلامی بیش از هر چیز موضوعی حکمیانه است^[1,2]. فغفور و بلخاری قهی^[3] در پژوهشی با عنوان "حکمت معماری اسلامی، تحلیلی ژرف بر ساختار و مضامین محراب زرین فام حرم مطهر رضوی" تاکید داشتند که هنر و معماری اسلامی به مثابه آیینی است که آموزه‌های اصیل، معنوی و رازآلود حکمت اسلامی را در خود به ودیعه نهاده است و بازتاب‌دهنده حقایق دینی و اعتقادی به شمار می‌رود. در آیه هفتم سوره آل عمران خداوند سبحان فرموده است: "هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ" اوست خدایی که قرآن را بر تو فرستاد که برخی از آن کتاب آیات محکم است و مرجع سایر آیات کتاب خدا است و برخی دیگر متشابه است و آنان که در دلشان میل به باطل است از پی متشابه رفته تاویل کردن آن در دین راه شبه و فتنه‌گری پدید آرند. از منظر عموم فقیهان و اهل حدیث، جمهور فیلسوفان و اعظم اوتاد فلسفه اسلامی، بسیاری از بزرگان حکمت، عارفان بزرگ و متکلمان بنام، همه و همه بر اصالت تمرکز بر نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید برای پی‌بردن به روش صحیح زندگی تاکید دارند. به عبارت دیگر، نصوص دینی مبنای ساخت و درک معماری اسلامی است^[4,5].

خسروی و همکاران^[6] در پژوهشی با عنوان "نقش هویت‌ساز قاعده لاضرر در شکل‌گیری الگوی معماری اسلامی" تاکید داشتند که نصوص دینی منبع اصلی برای درک فرهنگ قرآن مجید و معماری اسلامی است. معماری اسلامی- ایرانی در فرهنگ تشیع میراث گرانبغی است که از نسل‌های گذشته به یادگار گرفته شده است و نمونه‌های ارزشمند آن در نظام برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهرهای تاریخی ایران به‌خوبی قابل مشاهده و بازشناسی هستند. رابطه معماری و شهرسازی ایرانی- اسلامی با مبانی نظری، اصول فقهی اسلام و آیات کتاب آسمانی و کلام وحی، گنجینه‌ای ارزشمند در هدایت و توسعه معماری و شهرسازی معاصر ایران خواهد بود. مروری بر تجربه‌های عملی و پایه‌های نظری آنها در حوزه‌های معماری و شهرسازی و مدیریت شهری نشان‌دهنده آن است که تبیین رابطه اصول نظری و مشخصات کالبدی از پیش‌نیازهای تحقق و اجرایی‌شدن یک سبک و گرایش معماری است. بر مبنای چنین رویکردی است که می‌توان موضوع مورد نظر پژوهش حاضر را در بستر آیات قرآنی و تفاسیر معتبر مورد تحلیل و بررسی قرار داد.

نقره‌کار و همکاران^[7] در پژوهشی با عنوان "اجتماع‌پذیری در حیاط خانه ایرانی، شناخت ویژگی‌های تقویت‌کننده حضور در حیاط، از طریق تحلیل سکناس‌های سینمایی"، نشان دادند که آنچه بر اجتماع‌پذیری حیاط خانه ایرانی تاثیر گذاشته، مجموعه مطلوبی از حوزه‌های کالبدی تا معنایی موثر بر اجتماع‌پذیری بوده است.

مظاهریان و همکاران^[22] در پژوهشی با عنوان "توسعه درون‌زای شهری و بازنده‌سازی هویت شهری معماری اسلامی ایران" تاکید می‌نمایند که توسعه درون‌زا موضوعی است که با نگاه فرهنگی، به توسعه درون بافت شهری می‌پردازد و پیامدهای نامناسب اجتماعی، فرهنگی و شهری ناشی از این حاشیه‌گستری شهری است. نتایج پژوهش همچنین نشان می‌دهد که توسعه درون‌زای شهری در مقابل روش‌های متداول توسعه شهری در شهرهای تاریخی مناسب‌تر است.

"معماری دفاعی" یک واژه نوین در معماری و شهرسازی معاصر جهان است^[23]. پورجعفر و همکاران^[24] در پژوهشی با عنوان "تبیین مدل نوین کیفیت‌های طراحی شهری فضاهای شهری زیرزمینی" تاکید می‌نمایند که کیفیت‌های خاص فضاهای شهری زیرزمینی براساس حوزه تاثیر، سه گونه کلی درون فضایی، میان فضایی و برون فضایی است.

بمانیان و همکاران^[25] در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل عددی کنترل ارتعاشات ساختمان‌های بلند با استفاده از سیستم جرم میراگر متوازن مطالعه موردی: ساختمان برج بین‌المللی تهران" تاکید داشتند که سیستم‌های جذب انرژی غیرفعال سازه‌ها، در سال‌های اخیر به‌طور وسیعی در صنعت ساختمان استفاده شده‌اند. به‌طور کلی، این سیستم‌ها شامل وسایل و مصالحی می‌شوند که میرایی، سختی و مقاومت سازه را افزایش می‌دهند و می‌توانند برای کاهش خطرات طبیعی محتمل و نیز مقاوم‌سازی سازه‌های جدید یا ساخته‌شده به کار روند. اگرچه یافته‌های حاصل تا حد زیادی به ویژگی‌های شتاب نگاشت مورد استفاده در تحلیل وابسته است، حتی با استفاده از جرمی کوچک در مقایسه با جرم خود سازه، می‌توان پاسخ تغییر مکان و شتاب سازه را به میزان نسبتاً مناسبی کاهش داد.

اخلاق حرفه‌ای و "تعهد معمار" از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است. مطالعات گلابچی و همکاران^[26]، با عنوان "تدوین و تحلیل مدل بسته ادعا در پروژه‌های طرح و ساخت غیرصنعتی ایران" نشان داد که ادعاها و در پی آن اختلافات به ویژگی‌های ذاتی در صنعت ساخت تبدیل شده‌اند که بسیاری از ذی‌نفعان پروژه‌ها، آن را از مخرب‌ترین اتفاقات این صنعت می‌دانند. در بیشتر پروژه‌ها با سیستم‌های مختلف انجام پروژه، امکان بروز ادعاهایی از سوی طرفین، به‌خصوص پیمانکاران وجود دارد. اگرچه در هیچ پروژه‌ای نمی‌توان احتمال بروز این ادعاها را از میان برد، اما می‌توان با شناسایی علل و منشأ اصلی بروز ادعاها، تا حد زیادی از وقوع آنها در پروژه جلوگیری کرد.

نظریات "هنر مدرن" که ریشه در فلسفه و نگاه "پست مدرن" دارند، تأثیرات چشمگیری بر نظام فکری مردم و گروه‌های عامی داشته‌اند. عینی‌فر و کی‌پور^[27] در پژوهشی با عنوان "تحلیل رابطه شیوه بازنمایی و مکان نمایش در هنرهای جدید" تاکید داشتند که هنر جدید فرهنگ خاص خود را به همراه دارد، به خصوص هنرهای نمایشی و هنرهای پیشرو که رابطه عمیق‌تری با مخاطب برقرار

"حوزه رفتاری" بیشترین میزان اهمیت و "حوزه معنایی"، کمترین میزان اهمیت را داشته‌اند. در بین متغیرهای حوزه کالبدی، "مصالح" طبیعی و متغیرهای حوزه رفتاری، "تطبیق‌پذیری" محیط بیشترین تاثیر را داشته‌اند. حوض آب بیشترین تکرار سکانس را به واسطه حضور افراد داشته و درواقع آب به‌عنوان عاملی تأثیرگذار برای حضور افراد دور هم بوده است. البته لازم به ذکر است که عناصر خانه ایرانی از جنبه‌هایی رمزگون برخوردار هستند که باعث اجتماع‌پذیری و حضورپذیری، تعامل و تأثیرگذاری بر مخاطب می‌شود.

"خلاقیت" جوهره فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری است^[8,9]. اسلامی و شاپوریان^[10] در پژوهشی با عنوان "نظریه‌ها و روش‌های آموزش خلاقیت در روان‌شناسی معاصر غرب" در نشریه مطالعات تطبیقی هنر تاکید داشتند که سامانه‌های آموزشی ناکارآمد و کارایی‌نداشتن دانش‌آموختگان مراکز علمی و دانشگاه‌ها، مشکلات بسیاری را در جهان پدید آورده است. بیشتر روش‌های آموزش خلاقیت از نظریه‌های معطوف به فرآیند خلاقیت گرفته شده‌اند که بر آموزش تفکر خلاق تاکید دارند. بنابراین، آموزش‌های خلاقیت به پرورش همه‌جانبه توان خلاق افراد، به‌ویژه هنرمندان که علاوه بر عقل بر احساسات انسانی هم تکیه دارند، منجر نمی‌شود. کویایی و همکاران^[11] در پژوهشی با عنوان "ارزیابی نحوه تاثیر مولفه‌های کالبدی بر ارتقای خلاقیت کودکان در فضاهای بازی پارک‌های شهری" تاکید داشتند که گسترش شهرها و افزایش بی‌رویه وسایل نقلیه موجب شده است که کودکان امکان استفاده بسیاری از فضاها و زمین‌های مناسب بازی را نداشته باشند، در حالی که فضاهای شهری به‌ویژه پارک‌های شهری می‌توانند بیشترین تاثیر را در پرورش خلاقیت کودکان داشته باشند.

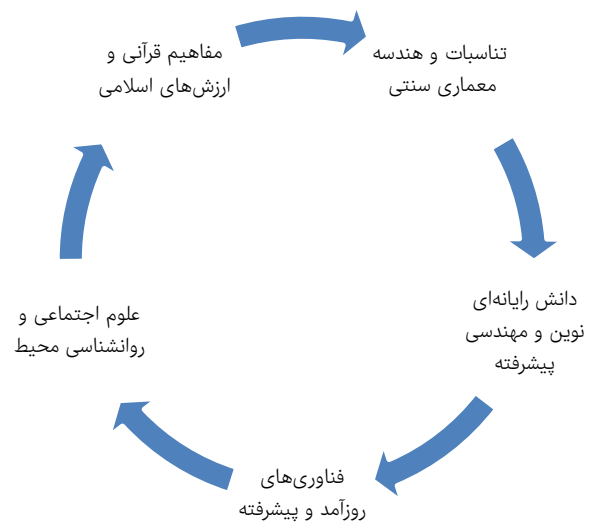
فناوری‌های روزآمد و پیشرفته تغییرات جدی در فرآیند طراحی معماری ایجاد کرده‌اند^[12-14]. پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بخش مهمی از معماری و شهرسازی معاصر جهان را تشکیل می‌دهند^[15-17].

صالحی و همکاران^[18] در پژوهشی با عنوان "تبیین اصل تقدم مکان بر رفتار براساس تحلیل وجودی معماری اسلامی- ایرانی" تاکید می‌کنند که پرداختن به مساله ارتباط بین اثر معماری، خالق اثر و مخاطب، بدون پرسش از واقعیت و چگونگی حصول معرفت، ممکن نیست. معماری اسلامی به‌عنوان پدیده‌ای انسانی محصول آگاهی انسان درباره کلیه جنبه‌های مختلف علمی، مهندسی، هنری و غیره است. بنابراین روشن‌کردن چیستی و چگونگی آگاهی و معرفت و روش‌ها و ابزارهای فهم آن می‌تواند کمک شایانی به فهم و ادراک اثر کند. نظریه‌های نوین در عرصه معماری و شهرسازی معاصر جهان به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر تعامل فناوری‌های روزآمد و پیشرفته با فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری تاکید دارند^[19-21].

التزام به بایسته‌های پدافند غیرعامل و چارچوب‌های معماری دفاعی، در هدایت فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری ضروری است.

تحقق اهداف مورد نظر در معماری دفاعی تنها با حضور یک معمار متعهد ممکن می‌شود.

نمودار ۱ چارچوب مفهومی پژوهش و معرفی بنیان‌های فکری نظریه معماری سرآمد در تبیین چارچوب رویکرد طراحی- مبنا به مباحث نوین معماری مانند کاربرد مصرف هوشمندانه انرژی در ساختمان را ارائه می‌دهد.

نمودار ۱) چارچوب درک و معرفی معماری دفاعی براساس اصول و مبانی معماری اسلامی ایرانی و هماهنگ با پدافند غیرعامل

ابزار و روش‌ها

معماری اسلامی زیربنای معماری موفق برای ایران

معماری سنتی ایرانی نمونه‌ای بزرگ از معماری اسلامی ایرانی است، نوعی معماری که در مفهومی عام‌تر به معنای تداوم و پایداری است. معماری سنتی ایرانی برگرفته از باورهای اجتماعی و کنش‌ها از گذشته‌ای دور یا نزدیک در یک جامعه اسلامی و در عین حال تحول مجموعه‌ای از باورهای اجتماعی و کنش‌ها از گذشته‌ای دور یا نزدیک در یک جامعه خاص است. طرح‌واره‌های سنتی می‌تواند در زمان اکنون و در مفهومی عام‌تر به معنای مجموعه‌ای از کنش‌ها و باورهای اجتماعی متعارف و رایج معنا یابد. در این بین استفاده از طرح‌واره‌های سنتی در چارچوب طراحی‌های نوین و معاصر را می‌توان به تعبیر گوناگون در ساختار فیزیکی و معنایی با بیان ارزش‌های کیفی، هویتی، سیاسی، ساختار اجتماعی در این باب مطرح کرد. معماری اسلامی بخشی جدانشدنی از فرهنگ اسلامی ایرانی مردم ایران و بخش مهمی از تاریخ پریشیب و فراز این کشور به شمار می‌رود. معماری اسلامی

می‌سازد. نگاه پست مدرن با نوعی تاریخ‌گرایی همراه بوده است. توجه به تاریخ به‌عنوان ذخیره فرهنگی و منبع الهام برای روز همواره از سوی پژوهشگران مورد تقدیر بوده است. به‌عنوان نمونه عینی‌فر و خادم‌زاده^[28] در پژوهشی با عنوان "بازشناسی معماری دوره اتابکان یزد از متون تاریخی" نوعی نگاه تاریخی به معماری با تاکید بر متون تاریخی را مورد بحث و بررسی قرار دادند. این مقاله از دوران "اتابکان یزد" به‌عنوان دوره‌ای درخشان یاد می‌کند. عزیزی و همکاران^[29] با بررسی ویژگی‌های "شیعی" محله روستا بنیان سفین جزیره کیش "عدالت" و "قاعده لاضرر و لاضرار" را به‌عنوان مفهوم اصلی "شهرسازی اسلامی" معرفی کردند.

البته برخی پژوهشگران نیز تلاش کرده‌اند افکار پست مدرن رخنه‌کرده در ساحت معماری و شهرسازی معاصر جهان را اسلامی کنند. به‌عنوان شاهد مثال لبیب‌زاده و همکاران^[30] در مقاله‌ای با عنوان "بازخوانی اسلامی از مدل محیط- رفتار راپاپورت در سازمان فضایی خانه و تحقیق‌سنجی آن در طرح" مدل جدیدی را در تعامل اندیشه‌ها و ارزش‌های اسلامی و افکار پست مدرن ارائه نمودند.

مهدوی‌نژاد^[31] چالش فناوری و شکوفایی در معماری معاصر کشورهای در حال توسعه را موضوعی بسیار مهم برای درک و تحلیل معماری آینده و آینده معماری در چارچوب نظریه "معماری سرآمد" معرفی نمودند. سیدتان و پورجعفر^[32] از گراف توجهی در تحلیل آثار معماری ایرانی- اسلامی استفاده کردند. این نمونه بخشی از تلاش برای آشتی مفاهیم کهن با فناوری‌های روزآمد و پیشرفته محسوب می‌شود. مطالعات عابد و عینی‌فر^[33] نشان داد که صوت، آکوستیک و منظر صوتی بخش‌های مهمی از گرایش به فناوری‌های روزآمد و پیشرفته در معماری آینده هستند. گلابچی و حبیبی‌سودکوهی^[34] با توجه به مواد و مصالح نوین ساختمانی در ساختمان‌سازی و صنعت ساختمان ایران در آینده، به تحلیل کاربرد کامپوزیت‌های پلیمری- الیافی در مقاوم‌سازی بناهای موجود پرداختند. محمد مردی و همکاران^[35] بر ضرورت بهره‌وری در مصرف انرژی تاکید کردند. عزیزی و قرایی^[36] نیز بر نقش بسیار مهم بهره‌وری در مصرف انرژی در معماری و شهرسازی جهان تاکید کردند. همراه با کنترل طرح ساختمان‌ها از نظر مصرف انرژی، کارایی مصرف انرژی از طریق تمهیدات شهرسازی نیز می‌تواند افزایش قابل توجهی داشته باشد.

اهداف تحقیق

- ۱- تبیین ویژگی‌ها و ابعاد معماری دفاعی و ریشه‌های آن در نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید
- ۲- تحلیل رابطه مفاهیم عمیقی چون معماری دفاعی، معمار متعهد و پدافند غیرعامل با یکدیگر و نسبت مفهومی آنها

فرضیه

معماری دفاعی ریشه‌ای عمیق و سرگ در فقه ممتاز شیعه و نگاه علمای بزرگ شیعه به نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید دارد.

ضرورت نگاه حکمی-عرفانی به هنر و معماری

مولانا جلال‌الدین تبریزی به اشتباه تحت تاثیر نظر شرق‌شناسان رومی می‌گوید (در حالی که خاطرات او در خوی و مکان آشنایی وی با شمس تبریزی نشان از آذری بودن مولانا دارد): =

زیرکی بفروش و حیرانی بخر، زیرکی ظن است و حیرانی بضر عقل چون شحنه است چون سلطان رسید، شحنه بیچاره در کنجی خزید

عقل سایه حق بود، حق آفتاب سایه را با آفتاب او چه تاب مولانا در توضیح جایگاه و اهمیت نگاه حکمی و عرفانی می‌گوید: دفتر صوفی سواد و حرف نیست، جز دل اسپید همچون برف نیست

زاد دانشمند، آثار قلم زاد صوفی چیست، انوارقدم (مثنوی معنوی، دفتر دوم، بخش ۵)

مهم‌ترین ویژگی عرفان اسلامی، معرفت و آگاهی و خرد است. به زعم عرفان اصیل ایرانی برگرفته از عرفان مانوی، انسان در این جهان آمیخته به نور و ظلمت، اسیر است و باید خود را در سایه معرفت به خود و خدای نور از چنگ ظلمت برهاند. در تحلیل اسطوره آفرینش در آیین مانوی، روح یا خرد یک پاره نور، زندانی شده در تن است. بن‌مایه عرفانی مانویت، عبارت است از درک هبوط روح از عالم نور به این جهان. در این مکتب، رسالت انسان، آزادکردن پاره‌های روح علوی محبوس در پیکر مادی، رستگارشیدن روح و پیوستن به جهان نور است.

نگاه آیه‌ای به معماری

قرآن مجید در نگاه آیه‌ای به طبیعت را توصیه می‌نماید. سوره ابراهیم می‌فرماید: "أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَضَلُّهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ (۲۴) تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذِنُ رَّبُّهَا وَيُضْرَبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (۲۵)، آیا ندیدی خدا چگونه مثل زده سخنی پاک که مانند درختی پاک است که ریشه‌اش استوار و شاخه‌اش در آسمان است (۲۴)، میوه‌اش را هر دم به اذن پروردگارش می‌دهد و خدا مثل‌ها را برای مردم می‌زند شاید که آنان پند گیرند (سوره ابراهیم، آیه ۲۵). کاتارسیس، به فایق‌آمدن بر حسیات لذت یا درد، دلالت ضمنی دارد، از خود بیرون‌شدنی است که همان زیستن با خرد سلیم و حقیقت جان جهان است.

فرآیند و روش استنتاج پژوهش

با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش و نوع اطلاعات مورد نیاز، مطالعه بر پایه زمینه‌های بنیادی، کاربردی اعم از قیاسی و استقرایی یا به عبارت دیگر، براساس راهبرد "استدلال منطقی" تنظیم شده است، پژوهش براساس پارادایم آزادپژوهی، راهبرد استدلال منطقی، روش توصیفی، تکنیک مقایسه مفهومی و تاکتیک‌های تفسیری و تاویلی، به تحلیل مفاهیم عمیق قرآن مجید می‌پردازد.

ایرانی علاوه بر جنبه‌های مادی و تاثیرهای فیزیکی از جنبه‌های الهی و معنوی زیادی نیز برخوردار است.

معماران ایرانی با تاثیرپذیری از آیه ۳۵ سوره مبارکه نور "اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۚ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۚ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُورٌ عَلَى نُورٍ ۗ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ" همواره معماری اسلامی ایرانی را با احترام به حضور معنوی نور طراحی کرده، برای نور نقشی مهم و بی‌بدیل در معماری اسلامی ایرانی قایل بوده‌اند. بهره‌برداری از نور روز در معماری، علاوه بر تامین نیازهای روانی و جسمی انسان، مصرف انرژی‌های فسیلی را نیز کاهش می‌دهد. از سوی دیگر، نور اصلی‌ترین عامل کیفیت، پویایی و سرزندگی فضای معماری است و هم از نظر مفاهیم کیفی و سمبلیک و هم از نظر کارکرد عملی، از جایگاه ویژه‌ای در میان عناصر تشکیل‌دهنده فضا برخوردار است. در عرفان اسلامی نور را نماد وحدت و یگانگی خدا می‌دانستند، بنابراین نور علاوه بر ابعاد مذهبی، ابعاد کارکردی نیز دارد. از این رو در فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری، ضمن توجه به "معماری دفاعی" همراه با رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل، لازم است تاثیر نور در تداعی عناصر اصلی معماری اسلامی مورد عنایت قرار گیرد. طراحی معماری دفاعی ساحتی خلاقانه دارد، از این رو فرآیند طراحی معماری را یک امر هنری دانسته‌اند.

تفاوت دیدگاه‌ها مبنای شناخت و آگاهی

قرآن مجید می‌فرماید: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ" (حجرات/۱۳)، ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید (اینها ملاک امتیاز نیست)، گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست خداوند دانا و آگاه است. دو گونه عقل در عرفان اسلامی شناخته می‌شود که شامل زمینه منطقی تفکیک میان "عقل کلی" یا ذات عقل یا عقل نخستین و "عقل جزئی" یا عقل استدلال‌گر است. در فرهنگ معاصر، میان ریشیو به معنای تحقیق و بحث و اینتلکتوس به معنای رسوخ به کنه حقیقت تفاوت وجود دارد. افلاطون و عارفان مسلمان از اینتلکتوس که همان شهود یا بصیرت عقلی است با عنوان "چشم جان" یاد می‌کنند. عرفان اسلامی تاکید دارد که انسان باید برای گذران امور عادی زندگی از عقل جزئی و استدلال‌گر خود استفاده کند و برای درک امور عمیق زندگی به شهود عقلی و علم بی‌واسطه به حق بپردازد. بحران دنیای متجدد امروز، عدم درک مفاهیم والای دینی و اندیشه‌های اسلامی است. چیزی که در عرفان اسلامی به تقابل بینش شرق و غرب نسبت به امر نظاره و امر عمل در علوم تعبیر شده است.

انتخاب جامعه و نمونه

پژوهشگران نظریه‌های متنوعی را برای شناخت و تحلیل ویژگی‌های معماری سنتی و معاصر ارایه کرده‌اند که می‌تواند راهگشای درک و تحلیل معماری دفاعی و رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل در فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری باشد. فهرستی از اساتید و پژوهشگران برتر ایران در حوزه معماری و شهرسازی با مشورت متخصصان حرفه‌ای صاحب‌نظر استخراج شده است تا نتیجه کار برآیندی از حوزه نظر و عمل باشد. از فهرست ۲۴ نفری تهیه‌شده، نظرات اساتید و پژوهشگران برتر در حوزه معماری و شهرسازی استخراج شد و در نهایت نظرات تعدادی از آنها که با سهولت بیشتر در دسترس قرار داشتند و محتوای آنها برای پژوهشگر روشن‌تر بود، فهرست شدند. برخی از اساتید مشهور دیگر در ایران حضور داشتند که به دلیل معلوم‌نشدن دقیق نظریات ایشان برای محقق در فهرست نهایی قرار نگرفتند. در برخی از موارد نظرات با چارچوب مورد نظر پژوهشگر هماهنگی کافی نداشت تا مورد استناد قرار گیرد.

روش نمونه‌گیری

نمونه‌گیری براساس روش گلوله برفی انجام شده است. به عنوان نمونه در کرسی نظریه "مدل توسعه درون‌زا" فهرست اسامی متفکران مرتبط استخراج شد که در این نمونه شامل سیدغلامرضا اسلامی، سیدمحسن حبیبی، عبدالهادی دانشپور، اسفندیار زبردست، محمدجواد مهدوی‌نژاد، علی‌رضا عینی‌فر، مظفر صراف، شاهین حیدری و بهناز امین‌زاده است (شکل ۱).

همچنین به عنوان نمونه در کرسی نظریه‌پردازی "نسبت اسلام با فرآیندهای اسلامی، نظریه سلام" مربوط به عبدالحمید نقره‌کار، فهرستی از افرادی چون محمدرضا بمانیان، علی غفاری، مصطفی بهزادفر، محمدرضا پورجعفر، بهمن ادیب‌زاده، محمدجواد مهدوی‌نژاد و محمدمهدی عزیزی تهیه شده است. در زمان نمونه‌گیری مشاهده شد که تعدادی از اساتید کرسی رسمی ارایه نکرده‌اند، مانند سیدمحسن حبیبی که با کتاب مشهور "از شار تا شهر" نگاه تاریخی جدیدی به معماری و شهرسازی اسلامی ایرانی ارایه کرد. نام ایشان به فهرست افزوده شد. در موارد فوق مشاهده می‌شود که افراد غیرمرتبط با معماری و شهرسازی حذف شده‌اند. شکل ۲ نماد کرسی یونسکو در هنر اسلامی و گفت‌وگوی بین فرهنگی زیر نظر محمود گلابچی را نشان می‌دهد.

UNESCO Chair in Islamic Architecture
University of Tehran

شکل ۲) کرسی یونسکو در هنر اسلامی و گفت‌وگوی بین فرهنگی زیر نظر محمود گلابچی

یافته‌ها

براساس روش‌شناسی خاص این پژوهش، عنوان نظریه و حیطه تخصصی مربوط به متفکر صاحب نظریه طبق تشخیص پژوهشگر انتخاب شده است و لزوماً با آنچه در ذهن متفکر صاحب نظریه بوده، برابری نمی‌کند، زیرا براساس دیدگاه خاص این پژوهش، معماری دفاعی را از راه تعامل و تاثیرگذاری بر مخاطب، همراه‌بودن با رعایت کامل اصول و مبانی پدافند غیرعامل می‌توان تبیین نمود. در نهایت، تحلیل جامعی توسط پژوهشگر بر روی آرای نظری و منش عملی (برای اساتیدی که در حوزه طراح معماری نیز فعال بودند) صورت پذیرفت تا بر مبنای آن، چارچوب مفهومی برای شناخت و تبیین مفهوم عملیاتی معماری دفاعی ترسیم شود.

جدول ۱ مقایسه تطبیقی متفکران معماری ایران در تبیین معماری و آموزه‌های آن در درک و تفسیر معماری دفاعی را نشان می‌دهد.

کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و نوآوری

پیش‌اجلاسیه طرح‌نامه

دکتر سید غلامرضا اسلامی

با عنوان

«مدل توسعه درون‌زا»

چهارشنبه ۱۳۹۶/۱۲/۹، ساعت ۱۴، پردیس هنرهای زیبا

شورای داوران: دکتر سید محسن حبیبی، دکتر حسن دانایی‌فر، دکتر عبدالهادی دانشپور، دکتر علیرضا علی‌احمدی، دکتر اسفندیار زبردست، کمیته ناقدان: دکتر عادل آذر، دکتر محمد جواد مهدوی‌نژاد، دکتر علیرضا عینی‌فر، دکتر مظفر صراف، دکتر شاهین حیدری، دکتر بهناز امین‌زاده

معاونت پژوهشی دانشگاه تهران

شکل ۱) نمونه استخراج لیست اولیه متفکر صاحب نظریه براساس روش گلوله برفی

جدول (۱) مقایسه تطبیقی متفکران معماری ایران در تبیین معماری و آموزه‌های آن در درک و تفسیر معماری دفاعی (ترتیب براساس حروف الفبا)

متفکر صاحب نظریه	عنوان نظریه و حیطه تخصصی	برداشت محقق از دیدگاه	آموزه عملیاتی برداشت‌شده	درسی برای معماری دفاعی
بهمن ادیب‌زاده	ملاحظات اصولی برای تصمیم‌گیری و طراحی بر پایه متون اسلامی	ضرورت نگاه غیربخشی با پرهیز از بخشی‌نگری	اهمیت متون اسلامی به‌عنوان وسیله تصمیم‌گیری	توصیه به متون اسلامی برای تصمیم‌گیری و طراحی
جلال میرلطیفی	روش ساخت و ساز اسلامی	تاریخ‌گرایی در فن‌شناسی و فن‌گرایی در معماری تاریخی	شناخت دقیق نظام اندازه‌ها، هندسه، مدول و پیمون	استفاده از تناسبات و هندسه معماری سنتی ایرانی
داراب دیبا	معماری معاصر کشورهای اسلامی و در حال توسعه	فناوری معماری معاصر جهان اسلام	اهمیت یادگیری از نمونه‌های برتر جهان اسلام	نواندیشی و بازنگری در شکل‌های قدیمی
سیدغلامرضا اسلامی	مدل توسعه درون‌زا	نگاه سیستمی به درون به جای نگاه به بیرون	تاکید بر توسعه مردم‌محور به جای توسعه کالامحور	برای سایت طرح به جای بیرون شهر، به سراغ درون شهر برویم.
سیدمحسن حبیبی	تاریخ شکل شهر و شهرهای تاریخی ایران	سیر تغییرات شکل شار و شهرهای دوران اسلامی	هندسه خاصی بر شکل شهر اسلامی حاکم است.	شهرهای تاریخی دوران اسلامی نوعی شهر دفاعی بوده‌اند.
عبدالحمید نقره‌کار	نسبت اسلام با فرآیندهای اسلامی؛ نظریه سلام	فرهنگ اسلامی، کلام الهی و سنت معصومین در تمدن اسلامی	توجه به اهداف انسانی، فراملی و تاریخ‌ساز انقلاب اسلامی	معماری دفاعی یک معماری همه‌نگ با انقلاب اسلامی
علی‌اکبر تقوایی	شخصیت‌شناسی شهر اسلامی در برنامه‌ریزی طرح‌های توسعه شهری	ابعاد کالبدی شهر اسلامی و زندگی معنوی شهروندان	معنویت گم‌شده شهر اسلامی و نیاز شهروندان مسلمان	توجه به هویت ویژه فرهنگی، اجتماعی و تاریخی خاص ساکنان
مجتبی انصاری	اصل وحدت در حوزه نظر و اصل مجموعیت در حوزه عمل	آشتی اصول سنتی و استفاده از فناوری جدید در معماری اسلامی	احترام به جامعیت، مجموعیت و نگاه همه‌جانبه	توجه به اصل وحدت و اصل مجموعیت در طراحی
محمد علی‌آبادی	به دنبال راه جاویدان طراحی و ساخت در قرآن	حکمت الهی طبیعت و نقش آن در معماری اسلامی	نگاه به طبیعت و صنع الهی به چپستی معماری اسلامی	جایگاه ویژه اصول فلسفه اسلامی در فهم هنر و معماری
محمد نقی‌زاده	فضای حیات طیبه یا شهر آرمانی اسلام	تبیین تجلی کالبدی شهر اسلامی با استناد به کلام الهی	تجلیات متنوع و جدید در قالب کثرتی در وحدت	شهر اسلامی متناسب زمان و مکان و امکانات در دسترس
محمدجواد مهدوی‌نژاد	معماری سرآمد	تعامل فناوری‌های روزآمد با ارزش و اصالت	اهمیت رویکرد طراحی‌مبنا در کسب سرآمدی	نگاه معمارانه به استفاده از فناوری‌های روزآمد و پیشرفته
محمدرضا بمانیان	نقش خدامحوری در شکل‌دهی به اجزا و عملکرد معماری اسلامی	معنویت در شهر ولایی و مکان و مسکن در منظر اسلام	ظرفیت‌های اندیشه‌های اصیل اسلامی-شیعی در درک معماری	نگاه اسلامی به فرآیند مدیریت پروژه و ساخت معماری دفاعی
محمدرضا پورجعفر	نظام طراحی شهری محله‌محور در شهر اسلامی	مسجد در مرکز محله در هندسه شهری در شهر اسلامی	ضرورت رابطه معماری با محله و محله با مسجد محله	رویکرد محله‌محور همراه با رعایت پدافند غیرعامل
محمدکاظم سیفیان	فن ساختمان و روش ساخت و ساز مبتنی بر نصوص دینی	متن و نص دین مبنای فن‌شناسی در معماری اسلامی	معماری اسلامی است که از قوانین دینی تبعیت می‌کند.	لزوم رعایت قانون شرع در فرآیند طراحی و ساخت پروژه معماری
هادی ندیمی	آیین جوانمردان و طریقت معماران در فتوتنامه‌های معماران و بنایان	جایگاه معمار متعهد در طریق معماری سنتی ایرانی	توجه به بهای حقیقت به‌عنوان مدخلی بر زیبایی‌شناسی معماری	فتوتنامه‌ها و آیین جوانمردان به‌عنوان بخشی از پدافند غیرعامل

عنصر وجودی انسان احترام می‌گذارد و به آن معنا می‌بخشد. در این بین می‌توان تعامل طرح‌واره‌های فرهنگی و اجتماعی را بر پایه الگوهای برگرفته از فرهنگ و معماری اصیل ایرانی مورد بازشناسی و تحلیل قرار داد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج، بر نقش راهبردی اندیشه معنوی معماران ایرانی در ساختن معماری سنتی ایرانی اشاره دارد، موضوعی که زیربنای نظری بازتعریف معماری دفاعی به‌عنوان بخشی از معماری معاصر ایران است.

جدول ۲ جمع‌بندی چارچوب معماری دفاعی براساس مقایسه تطبیقی اندیشه‌های متفکران معماری ایران را ارائه می‌دهد. نتایج گویای آن است که ریشه‌های معماری دفاعی در نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید را می‌توان در قالب‌های مطرح‌شده مورد بازشناسی و تحلیل قرار داد:

۱- معماری دفاعی یک معماری دینی و آیینی: معماری به‌عنوان موضوع رابطه‌دهنده موجودات خاکی با عالم بالا، زمینه‌ساز ربط انسان و خداوند سبحان است. با تاثیرپذیری از فرهنگ اصیل اسلامی و ایرانی، معماری سنتی ایرانی در معنای استعاره‌ای آن، بر ضرورت توجه به دفاع به‌عنوان یک موضوع دینی و شرعی تاکید داشته است. از این رو معماری دفاعی نوعی از معماری بر پایه اصول و ارزش‌های فرهنگی اسلامی و هویت بومی خواهد بود. سنت در معماری اسلامی بر پایه ارزش‌های فرهنگی، عقاید مردم و هویت اسلامی شهروندان استوار است. معماری دفاعی نوعی معماری دفاعی آیه‌ای است، نوعی معماری که تجلی‌دهنده رمزگان عینی و ذهنی برداشت‌شده از آیات قرآن مجید است. معماری آیه‌ای، روایتگر آیات و آموزه‌های دینی و ریشه‌های معنوی آن، در فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری است. معماری دفاعی به لحاظ کیفی به‌خصوص کیفیت کالبدی و فضایی، احیا و باززنده‌سازی معماری آیه‌ای محسوب می‌شود. از بررسی و تحلیل‌های انجام‌شده چنان بر می‌آید که معماری دفاعی در عمل یک معماری برگرفته از آیات قرآنی و غنی از نشانه‌های عینی و ذهنی، نشانه‌های ملموس و ملموس است. مطالعات گویای آن است که روش‌های مطرح‌شده در دستگاه اندیشه‌ای زیربنای معماری دفاعی، برگرفته از نظریه‌های معماری مبتنی بر قرآن مجید است. به عبارت دیگر، دستاورد گویای آن است که ریشه‌های معماری دفاعی در نصوص دینی و هندسه معرفتی قرآن مجید قابل بازشناسی و تحلیل است.

۲- رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل بخشی از وظایف معمار متعهد: معمار متعهد و تعهد معمارانه، زیربنای تحقق کیفیت در فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری است. معمار خود را به محیط زیست، بستر و زمینه طرح ملتزم می‌داند و به لایه‌های مختلف فرآیند طراحی شامل تمامی لایه‌های مختلف فرآیند

آنچه باعث شده معماری دفاعی از نظر مفاهیم اجتماعی، فرهنگی و معنوی کارا باشد، آن است که این مفاهیم در بستر قرآن مجید و زیرساخت‌های مادی و معنوی معماری اسلامی ایرانی شکل گرفته‌اند و ریشه در مفهوم عمیق سنت و فضای معماری دارند. تعامل فناوری‌های روزآمد و پیشرفته با سنت و معماری سنتی ایرانی در درک معماری دفاعی بسیار مهم است و نتیجه این ارتباط که متاثر از مناسبات هم‌زمانی و هم‌مکانی در تعامل کالبد و محتوا است، نوعی معماری دفاعی است که ریشه در معماری سنتی ایرانی دارد. معماری دفاعی به دنبال احیای دوباره طرح‌واره‌های سنتی و ذهنی در قالب تعامل فرهنگ و هویت با فناوری‌های روزآمد و پیشرفته عینیت‌بخشیدن به طرح‌واره‌های سنتی در قالبی قابل پذیرش در مولفه‌های معماری معاصر است. معماری دفاعی نیاز به رویکرد کل‌نگر و نگاه همه‌جانبه دارد، رویکردی اعم از فضای ساختاری، کارکردی، زیباشناختی و معنایی. متغیرهای فرآیند طراحی و ساخت پروژه‌های معماری، در ارتباطی نظام‌مند با یکدیگر قرار گرفته‌اند. هم‌افزایی درسی بزرگ از معماری سنتی ایرانی تلقی شده است، درسی که برآیندی از آموزه‌های اصیل معنوی است. معماری سنتی ایرانی درس شفافیت و سیالیت برای معماری معاصر ایران دارد. نتیجه همنشینی قاعده‌مند سنت و فناوری، اقتضات عملکردی و زیباشناختی، نوعی از معماری دفاعی همراه با رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل است. زیباشناسی نمادین در معماری سنتی، منجر به الگوهای جاودان در معماری سنتی ایرانی شده است. مطالعات گویای آن است که تاکید بر رشد ارزش و ارزش‌گرایی در هندسه معرفتی قرآن مجید، به بخشی از اصول معماری سنتی ایرانی تبدیل شده است. البته لازم به ذکر است که عینیت مبانی نظری معماری اسلامی، در فضای معماری ایرانی به‌خوبی قابل مشاهده و بازشناسی است. بازخوانی و توسعه طرح‌واره‌های سنتی در معماری معاصر، هدفی والا و معنوی برای مسوولیت‌بخشی به معماری دفاعی است. درک عمیق لایه‌های مختلف در مفاهیم هویت‌ساز در طرح خانه سنتی از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است.

معماری دفاعی مفاهیم "هنر مهندسی"، فن ساختمان و فناوری ساخت را در زیرمجموعه هم‌افزایی سنت و فناوری به رسمیت می‌شناسد. مفاهیم هویت‌ساز فرهنگ و معماری اصیل ایرانی و مفاهیم هویت‌ساز تاریخ معماری سنتی ایرانی، در کنار یکدیگر گنجینه‌ای برای چارچوب‌بندی معماری دفاعی و پدافند غیرعامل است. رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل محدودکننده نحوه اشرافیت پنجره‌ها به فضای خصوصی و مدیریت‌کننده نحوه اشرافیت پنجره‌ها به فضای عمومی است. فراموش‌شدن ارزش‌های پایدار معماری سنتی ایرانی، معماری معاصر را به چالش کشیده است. تحلیل‌ها نشان‌دهنده آن است که امروزه میزان رضایت‌مندی از معماری معاصر کاهش یافته است. فضای معماری دفاعی به

است. تعامل و ارتباط هر چه بهتر و بیشتر استفاده‌کنندگان از یک بنا یا اثر معماری، تعامل و تاثیرگذاری بر مخاطب را به همراه دارد.

۴- ضرورت رویکرد کل‌نگر و نگاه همه‌جانبه: بنابر به تفکر وحدت‌گرا در فرهنگ سنتی ایران، معماری شامل مجموعه‌ای از فضاها و کارکردهای گسسته و جدا از هم نیست. به‌عنوان مثال حیاط در معماری سنتی ایرانی، نصر انسجام‌بخش در وحدت و شکل‌دهنده کلیت کالبد معماری بوده است. انعطاف‌پذیری موضوع مهمی است که در بسیاری از موارد فضاهای سنتی به‌خوبی قابل مشاهده و بازشناسی است. فرآیند طراحی پیشنهادی در معماری دفاعی، فرآیندی وحدت‌گرا در راستای رسیدن به کلیت واحد از جنس وحدت در کثرت است. ضرورت پاسخ‌گویی یک اثر به نیازهای مدنظر کاربران، بخشی از درستی طراحی با بهره‌گیری از طرح‌واره‌های سنتی است. به عبارت دیگر اسلامی‌بودن اثر بدون پاسخ‌گویی به نیازهای کاربران محقق نمی‌شود. در این تعریف، معماری سنتی ایرانی به‌عنوان یک واپس‌گرا شناخته نمی‌شود، بلکه نوعی معماری معاصر مبتنی بر ارزش‌های هویت‌بخش و هویت‌ساز است. معماری دفاعی لازم است به‌طور همزمان از تمامی شرایط مناسب مکانی مانند انعطاف‌پذیری، نفوذپذیری، انسجام، خوانایی، آسایش فیزیکی و آسایش بصری برخوردار باشد.

طراحی و ساخت پروژه‌های معماری همانند منظر شهری، عوامل طبیعی، مصنوعی و انسان‌ساخت توجه می‌کند. در فرهنگ اسلامی ایرانی نیز فوتوتنامه‌ها و آیین جوانمردان به‌عنوان بخشی از پدافند غیرعامل، زیرساخت تحقق کیفیت در معماری دفاعی است.

۳- رسالت معماری به‌عنوان فضای امن برای مخاطب: آرامش، گم‌شده معماری معاصر است و از این رو معماری دفاعی در جست‌وجوی کشف معانی نهفته در معماری است. یکی از اصلی‌ترین و اولین گام‌ها در ایجاد معماری دفاعی مطلوب، آگاهی از ارزش‌های فرهنگی معماری سنتی ایرانی و معاصرسازی طرح‌واره‌های سنتی است که درواقع نوعی معماری دفاعی همراه با رعایت کامل اصول و مبانی پدافند غیرعامل است. معماری دفاعی در عمل نوعی معماری هماهنگ با شیوه زیست مردم است. با توجه به چارچوب ارایه‌شده برای شناخت معماری دفاعی، معماری مورد نظر تعریف مبانی پدافند غیرعامل، نوعی معماری در جهت تذکر و یادآوری روایت قرآنی در لایه‌های طراحی است. چپستی، چرایی و چگونگی معانی رمزگون در معماری دفاعی از طریق تعامل رمزگان ذهنی و رمزگان عینی شناخته می‌شود که همان مکالمه معماران و طراحان با مخاطب اثر است. تعامل رمزگان ذهنی و رمزگان عینی در تحلیل چگونگی تجسم مفهومی و اثرگذاری آیات قرآن مجید بر لایه‌های مختلف طراحی قابل درک

جدول ۲) جمع‌بندی چارچوب معماری دفاعی براساس مقایسه تطبیقی اندیشه‌های متفکران معماری ایران

درس‌های به‌دست‌آمده از آرای متفکران	مفاهیم واسط در تحلیل محتوا	چارچوب مفهومی معماری دفاعی
توصیه به متون اسلامی برای تصمیم‌گیری و طراحی استفاده از تناسبات و هندسه معماری سنتی ایرانی نواندیشی و بازنگری در شکل‌های قدیمی برای سایت طرح به جای بیرون شهر، به سراغ درون شهر برویم. شهرهای تاریخی دوران اسلامی نوعی شهر دفاعی بوده‌اند. معماری دفاعی یک معماری هماهنگ با انقلاب اسلامی توجه به هویت ویژه فرهنگی، اجتماعی و تاریخی خاص ساکنان توجه به اصل وحدت دو اصل مجموعه‌یت در طراحی جایگاه ویژه اصول فلسفه اسلامی در فهم هنر و معماری شهر اسلامی متناسب زمان و مکان و امکانات در دسترس نگاه معمارانه به استفاده از فناوری‌های روزآمد و پیشرفته نگاه اسلامی به فرآیند مدیریت پروژه و ساخت معماری دفاعی رویکرد محله‌محور همراه با رعایت پدافند غیرعامل لزوم رعایت قانون شرع در فرآیند طراحی و ساخت پروژه معماری فوتوتنامه‌ها و آیین جوانمردان به‌عنوان بخشی از پدافند غیرعامل	نصوص دینی و روایات ائمه معصومین ^(ع) ؛ فرهنگ قرآنی؛ اصول اسلامی- ایرانی؛ فناوری‌های نوین؛ معمار متعهد و تعهد معماری؛ معماری به‌عنوان یک کل؛ معماری دفاعی یک معماری مقدس	معماری دفاعی یک معماری دینی و آیینی و اسلامی رعایت اصول و مبانی پدافند غیرعامل بخشی از وظایف معمار متعهد رسالت معماری به‌عنوان فضای امن برای مخاطب ضرورت مدیریت فرآیند، رویکرد جامع به معماری دفاعی

تعیین تکلیف قطعی در این نشریه برای هیچ نشریه ایرانی یا غیرایرانی دیگری ارسال نخواهد شد.

تعارض منافع: موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

سهم نویسندگان: فیاض اسلامی، نگارنده مقدمه/روش‌شناس/پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۱۰۰٪)

تشکر و قدردانی: موردی توسط نویسنده گزارش نشده است.

تاییدیه اخلاقی: نویسنده با اعلام موافقت خود مبنی بر ارسال این مطالعه به نشریه نقش جهان، مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی تعهد می‌کنند که این پژوهش در زمان ارسال برای این نشریه در هیچ نشریه ایرانی یا غیرایرانی در حال بررسی نبوده و تا

منابع

- 17- Yousefian S, Pourjafar M, Ahmadpour Kalahrodi N. Impacts of high-rise buildings form on climatic comfort with emphasis on airflow through ENVI-met software. NAQSHEJAHAN. 2017;7(2):1-10. [Persian]
- 18- Salehi S, Naghizageh M, Habib F. Explaining the priority of place to behavior based on existentialist analysis of Islamic-Iranian architecture. NAQSHEJAHAN. 2014;4(3):17-26. [Persian]
- 19- Mahdavinejad M. High-performance architecture: Search for future legacy in contemporary Iranian architecture. Armanshahr Archit Urban. 2017;9(17):129-38. [Persian]
- 20- Mahdavinejad M. Discourse of high-performance architecture: A method to understand contemporary architecture. HOVIATSHAHR. 2017;11(2):53-67. [Persian]
- 21- Kiaei E, Baba Abbasi M. Studying the Principles and rules governing the urban structure of islamic cities in order for achieving and creation of an Islamic-Iranian utopia. NAQSHEJAHAN. 2015;5(1):59-74. [Persian]
- 22- Mazaherian H, Keynoosh A, Keynoosh A. Endogenous versus Conventional approach to residential development in revitalize urban identity of Iranian Islamic architecture. NAQSHEJAHAN. 2017;7(1):1-12. [Persian]
- 23- Kameli M, Hosseini B. The prioritization of local public buildings in time of crisis based on passive defense approach by Delphi technique. NAQSHEJAHAN. 2016;6(1):53-64. [Persian]
- 24- Pourjafar A, Ranjbar E, Khorami A. Definition of new model of urban design qualities for underground urban spaces. NAQSHEJAHAN. 2017;7(3):79-94. [Persian]
- 25- Bemanian M, Okhovat M, Okhovat H. Vibration control of high-rise buildings with tuned mass dampers (case study: Tehran International Tower). Modares Civil Eng J. 2011;10(4):97-103. [Persian]
- 26- Golabchi M, Talkhabi H, Parchami Jalal M, Bemanian M. The development and analysis of claim package model in Iran design-build projects. Manag Res Iran. 2015;18(4):111-37. [Persian]
- 27- Einifar A, Keypour S. An analysis of relationship between 'method' and 'place' of representation in postmodern arts. Honar-Ha-Ye-Ziba. 2013;18(1):5-14. [Persian]
- 28- Einifar A, Khademzade M. Recognition of the architecture of Yazd in Atabakan Period, Using historical documents (case study: Atabak Qotb-Al'Din's Dowlat-Khaneh Complex). J Archit Urban Plan. 2011;3(6):123-38. [Persian]
- 29- Azizi M, Zebardast E, Akbari R. Analyzing environmental justice in Islamic utopian ideology to apply in Islamic urban planning, case study: Rural foundation neighborhood of Safein-Kish. J Stud Iran Islam City. 2018;9(34):5-22. [Persian]
- 30- Labibzadeh R, Hamzenejad M, Noghrekar A, Khanmohammadi M. Islamic review of rapoport's environmental behavior study (EBS) for home space design model and analyzing its efficacy in design. J Archit Urban Plan. 2016;9(17):21-40. [Persian]
- 31- Mahdavinejad M. Dilemma of prosperity and technology in contemporary architecture of developing countries. NAQSHEJAHAN. 2014;4(2):36-46. [Persian]
- 32- Siadatian S, Pourjafar M. Testing the application of "justified plan graph"(JPG) in Iranian-Islamic architecture; Case studies: Rasoolian house in Yazd and a house in Masooleh. NAQSHEJAHAN. 2015;4(3):27-39. [Persian]
- 1- Mahdavinejad M. Islamic Art, Challenges with New Horizons and Contemporary Beliefs. HONAR-HA-YE-ZIBA, 2003; 12(12): 23-32. [Persian]
- 2- Mahdavinejad M. Wisdom of Islamic architecture: Recognition of Iranian Islamic architecture principles. HONAR-HA-YE-ZIBA. 2004;19(19):66-57. [Persian]
- 3- Faghfoori R, Bolkhari Ghahi H. Luster tiles Altar, Imam Reza's shrine architecture, form and meaning, Islamic architectural decorations. NAQSHEJAHAN. 2014;4(1):7-15. [Persian]
- 4- Nasr T, Rismani A, Bahadori M. The significance of natural components of Quranic life in Islamic-Iranian architecture (case studies: Residential architecture of Qajar, Zand and Pahlavi Eras in Shiraz). NAQSHEJAHAN. 2017;7(3):47-62. [Persian]
- 5- Latifie M, Daneshjoo Kh. The creation of an architectural work within the creation of the universe regarding the Holy Quran. NAQSHEJAHAN. 2016;6(2):5-15. [Persian]
- 6- Khosravi M, Bemanian M, Seifian M. The role of the La'Zarar in the formation of Islamic architecture pattern. NAQSHEJAHAN. 2013;3(1):19-30. [Persian]
- 7- Noghrekar A, Hamzenejad M, Bagheri H. Socialization of Iranian house courtyard (recognizing the reinforcing features of being in the yard, through the analysis of cinema sequences). J Iran Archit Urban. 2015;5(7):45-56. [Persian]
- 8- Mahdavinejad M, Hosseini SA. Data mining and content analysis of the jury citations of the Pritzker Architecture prize (1977-2017). J Archit Urban. 2019;43(1):71-90.
- 9- Mahdavinejad M. Education of architectural criticism. HONAR-HA-YE-ZIBA. 2005;23(23):69-76. [Persian]
- 10- Eslami SG, Shapourian F. The theories and methods of teaching creativity in contemporary western psychology. MOTALEAT-E TATBIGHI-E HONAR. 2014;3(6):113-24. [Persian]
- 11- Kopayi G, Naghizadeh M, Habib F. Evaluation of the Way physical components impact the enhancement of children's creativity in play grounds of urban parks. J Iran Archit Urban. 2018;9(15):21-31. [Persian]
- 12- Rahbar M, Mahdavinejad M, Bemanian M, Davaie Markazi AH, Hovestadt L. Generating synthetic space allocation probability layouts based on trained conditional-GANs. Appl Artif Intell. 2019;33(8):689-705.
- 13- Mahdavinejad M, Shahri S. Contemporization of Tehran traditional architecture by parametric algorithm. HOVIATSHAHR. 2015;8(20):31-44. [Persian]
- 14- Mahdavinejad M, Refalian G. Parametric algorithms for unity of architecture and construction. J Iran Archit Urban. 2011;2(2):61-7. [Persian]
- 15- Mahdavinejad M, Zia A, Larki AN, Ghanavati S, Elmi N. Dilemma of green and pseudo green architecture based on LEED norms in case of developing countries. Int J Sustain Built Environ. 2014;3(2):235-46.
- 16- Mahdavinejad M, Javanroodi K. Natural ventilation performance of ancient wind catchers, an experimental and analytical study-case studies: One-sided, two-sided and four-sided wind catchers. Int J Energy Technol Policy. 2014;10(1):36-60.

Controlling environmental impact of building through assessment and improvement of construction embodied energy. NAQSHEJAHAN. 2012;2(2):55-66. [Persian]

36- Azizi M, Gharaei A. Land use planning considering sustainable neighborhood development, with Emphasis on energy efficiency (case study: Daroos, Tehran). HOVIATSHAHR. 2015;9(22):5-18. [Persian]

33- Abed F, Einifar A. Acoustic configurations technology in future architecture. NAQSHEJAHAN. 2016;5(4):71-80. [Persian]

34- Golabchi M, Habibi Savadkouhi M. Application of polymer matrix composites in retrofitting existing buildings. NAQSHEJAHAN. 2013;3(1):79-90. [Persian]

35- Mohammad Moradi A, Hosseini SB, Yazdani H.